

ที่ นร 1117/1๖5๖

สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
128 อาคารพญาไทพลาซ่า ถนนพญาไท กทม. 10400

1๑ พฤศจิกายน 2547

เรื่อง ความเห็นและข้อเสนอแนะของสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

เรียน นายกรัฐมนตรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย ความเห็นและข้อเสนอแนะของสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เกี่ยวกับ
“ยุทธศาสตร์การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้านการเกษตรแบบองค์รวม”

สืบเนื่องจากแนวทางการพัฒนาประเทศในปัจจุบัน มุ่งเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยกระตุ้นให้ครอบครัวเกษตรกร ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ดำเนินการผลิต เพื่อเพิ่มปริมาณผลผลิตเพื่อการค้า และเพื่อเพิ่มรายได้ โดยตระเลกละเลาะให้ความสำคัญกับชุมชน ในฐานะที่เป็นองค์กรทางสังคมที่สำคัญ ที่จะสร้างความมั่นคงปลอดภัย ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ให้กับครอบครัวเกษตรกร และประเทศชาติ อันส่งผลให้ชุมชนท้องถิ่นส่วนใหญ่ของประเทศอยู่ในภาวะที่อ่อนแอ ไม่มี ความมั่นคงในการดำรงชีวิต ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ และลดทอนพลังสร้างสรรค์ของสมาชิกในชุมชน ดังนั้น คณะทำงานการเกษตรและสหกรณ์ สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จึงได้ดำเนินการศึกษาวิจัยและ จัดประชุมสัมมนาในระดับภูมิภาคทั้ง 4 ภูมิภาค เพื่อระดมความคิดเห็นจากทุกภาคส่วน ในเรื่องแนวทางการ พัฒนาความเข้มแข็งให้ชุมชนอย่างเป็นระบบแบบองค์รวม

สภาที่ปรึกษา ฯ ในคราวประชุม ครั้งที่ 21/2547 เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2547 ได้พิจารณา ผลการศึกษาของคณะทำงานการเกษตรและสหกรณ์ โดยมีมติให้เสนอความเห็นและข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับ ยุทธศาสตร์การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้านการเกษตรแบบองค์รวมต่อคณะรัฐมนตรี โดยสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ (รายละเอียดตามสิ่งที่ส่งมาด้วย)

การนำเสนอยุทธศาสตร์การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้านการเกษตรแบบองค์รวม เริ่มต้นด้วยการ กำหนดเป้าหมายของการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้านการเกษตรแบบองค์รวม และหลักการพื้นฐานในการกำหนด ยุทธศาสตร์การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้านการเกษตรแบบองค์รวม จากนั้นจึงนำเสนอยุทธศาสตร์การสร้างชุมชน เข้มแข็งด้านการเกษตรแบบองค์รวม ซึ่งประกอบไปด้วย 7 ยุทธศาสตร์ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การสร้างนวัตกรรมการศึกษาเพื่อชุมชน

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การสร้างทุนความรู้และเทคโนโลยีสำหรับชุมชน

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การวิจัยชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การเสริมสร้างพลังให้องค์กรชุมชน

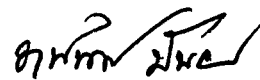
ยุทธศาสตร์ที่ 5 การฟื้นฟูฐานทรัพยากรของชุมชน

ยุทธศาสตร์ที่ 6 การสร้างฐานข้อมูลด้านการเกษตรแบบองค์รวม

ยุทธศาสตร์ที่ 7 การสร้างภาคปฏิบัติการจริงของยุทธศาสตร์

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา หากผลการพิจารณาเป็นประการใด ขอให้โปรดแจ้งให้ทราบในโอกาสแรกด้วย
จักขอบคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(นายอนันต์ ปันยารชุน)

ประธานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

โทร. 0-2612-9222 ต่อ 215

โทรสาร 0-2612-9152

ความเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ ยุทธศาสตร์การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้านการเกษตรแบบองค์รวม โดยสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

1. ความเป็นมา

แนวทางการพัฒนาประเทศซึ่งเริ่มปรับทิศทางไปสู่การให้ความสำคัญกับชุมชน ในฐานะเป็นองค์กรทางสังคมที่ครอบคลุมเกษตรกรดำรงชีวิตอยู่ และเป็นหน่วยทางสังคมสำคัญ ที่จะสร้างความมั่นคงปลอดภัยทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และ การเมือง ให้กับครอบครัวเกษตรกร ทำให้ประเด็นเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน ได้รับการกำหนดให้เป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์สำคัญของการพัฒนาประเทศ โดยได้มีการนำเสนอว่า ฐานคิดของการวางแผนนโยบายเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน จะต้องไม่เป็นการมองแบบแยกส่วนและไม่มุ่งเน้นไปที่การแก้ปัญหาเพียงบางเรื่อง แต่จะต้องเป็นการมองปัญหาแบบองค์รวม คือมุ่งแก้ไขปัญหาทุก ๆ ด้านไปพร้อม ๆ กัน โดยมีเป้าหมายให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง คนในชุมชนสามารถกำหนดเป้าหมายของตนเอง และสามารถสร้างกระบวนการให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้

เพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวข้างต้น สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยคณะกรรมการเกษตรและสหกรณ์ จึงได้ดำเนินการจัดทำโครงการสัมมนาขึ้นในภูมิภาคต่างๆ ทั้ง 4 ภูมิภาค เพื่อให้ได้ข้อมูล ความเห็น และข้อเสนอแนะจากการมีส่วนร่วมของเกษตรกรทั่วประเทศ จากนั้นจึงได้จัดทำข้อเสนอแนะเป็นเอกสารเชิงนโยบายเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็งด้านการเกษตรแบบองค์รวม เพื่อเสนอต่อคณะรัฐมนตรี

2. การดำเนินการของสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติ โดยคณะกรรมการเกษตรและสหกรณ์ ได้ดำเนินการศึกษา เรื่อง ชุมชนเข้มแข็งด้านการเกษตรแบบองค์รวม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 ศึกษาจากรายงานวิจัย และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น

- 1) แนวทางพัฒนาเครื่องจักรพัฒนาเมืองนำอยู่ ชุมชนนำอยู่ ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- 2) การสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดความเข้มแข็งขององค์กรธุรกิจชุมชน ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- 3) ญาณวิทยาใหม่ในการสร้างความรู้เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและสังคม ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

4) เอกสารประกอบการสัมมนาระดับชาติ เรื่อง “ การพัฒนาทุนทางสังคม ”
 หนทางสู่ความยั่งยืนของประเทศไทย ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและ
 สังคมแห่งชาติ

5) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

6) นโยบายของรัฐบาล

2.2 เชิญผู้ทรงคุณวุฒิทั้งจากภาครัฐ และเอกชน รวมทั้งนักวิชาการ มาให้ข้อมูล และ
 ร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

2.3 จัดสัมมนาระดมความคิดเห็นในระดับภูมิภาคทั้ง 4 ภูมิภาค โดยเชิญผู้เข้าร่วมในลักษณะ
 พหุภาคี ซึ่งประกอบไปด้วยผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ปัญญาชนชนบท และนักวิชาการ เพื่อให้ทราบถึง
 สภาพปัญหาที่เป็นจริง ตลอดจนแนวทางในการแก้ไขปัญหา อันเป็นประโยชน์ในการรวบรวม
 ประมวล วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล

2.4 คณะทำงานการเกษตรและสหกรณ์ และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ร่วมกันศึกษา
 และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมมนา เพื่อจัดทำยุทธศาสตร์การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้าน
 การเกษตรแบบองค์รวม

คณะทำงานการเกษตรและสหกรณ์ จึงนำความรู้และความคิดเห็นที่ได้จากการดำเนินการ
 ทั้ง 4 ประการข้างต้น มาจัดทำเป็นความเห็นและข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับ ยุทธศาสตร์การสร้างชุมชน
 เข้มแข็งด้านการเกษตรแบบองค์รวม เสนอต่อสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติและ
 คณะรัฐมนตรีต่อไป

3. ความหมายของการเกษตรแบบองค์รวม

การเกษตรแบบองค์รวมเป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชนหมู่บ้านทั่วทุกภูมิภาคของ
 ประเทศไทยที่ได้มีความหมายจำกัดเฉพาะเรื่องการผลิตอาหาร หรือสินค้าทางการเกษตร
 เท่านั้น แต่หมายรวมไปถึงมิติอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพของผู้ทำการเกษตร
 หรือเกษตรกร ที่มีเป้าหมายเพื่อการดำรงอยู่อย่างมั่นคงปลอดภัย เป็นชีวิตที่มีคุณภาพ มีการอยู่ร่วม
 กับผู้อื่นอย่างสันติและเอื้ออาทร โดยมีการเกษตรเป็นรากฐานของการดำรงชีวิต ทั้งนี้กิจกรรม
 การเกษตรจะต้องเป็นการเกษตรแบบยั่งยืน ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมหรือระบบนิเวศน์ และเป็น
 การเกษตรที่เอื้อให้ผู้ผลิต ผู้บริโภคและธรรมชาติ สามารถดำรงอยู่ร่วมกันอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

4. สถานการณ์ของปัญหา

การดำรงอยู่ของชุมชนในอดีต มีกระบวนการสร้างความรู้ การสร้างกฎเกณฑ์กติกาในการ
 อยู่ร่วมกัน และการสร้างระบบความสัมพันธ์ทั้งกับคนในชุมชนและนอกชุมชน พร้อมทั้งสามารถ
 อยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างสมดุล ไม่มุ่งทำลายและนำสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาเป็นของตนเกิน

ความจำเป็น อีกทั้งคนในชุมชนมีความรู้สึกผูกพันกับชุมชน มีความมั่นใจและพึงพอใจในการดำรงชีวิตอยู่ในชุมชน ซึ่งทั้งหมดนี้นำไปสู่การตระหนักในพลังในการสร้างสรรค์ของตนเอง และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ แต่อย่างไรก็ตามการเสื่อมสลายของการเกษตรแบบองค์รวมก็มาพร้อมกับแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของไทย นับตั้งแต่ไทยได้เริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ในปีพ.ศ. 2504 เป็นต้นมาเริ่มต้นจากฐานคิดของการพยายามพัฒนาภาคอุตสาหกรรมให้เจริญเติบโตด้วยวิธีการต่างๆ ได้ก่อให้เกิดการจัดระเบียบสังคมในรูปแบบใหม่ ซึ่งได้ส่งผลให้ ชุมชน และหมู่บ้านจำนวนมาก ตกอยู่ในสภาพที่เรียกว่า “บ้านแตกสาแหรกขาด” สภาพการณ์เหล่านี้ อาจนิยามว่าเป็นการเสื่อมสลายของวิถีชีวิตการเกษตรแบบองค์รวม ได้ดังนี้

4.1 นโยบายการส่งเสริมให้ปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการค้าของภาครัฐ ที่ได้วางนโยบายในการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรเปลี่ยนจากการปลูกพืชหลากหลายแบบพอมือพอกินไปสู่การปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า หากแต่ได้ละเลยปัญหาพื้นฐานของการทำเกษตรกรรมเพื่อการค้า เช่น มิได้มีการสร้างกลไกขึ้นมารองรับการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นระบบข้อมูลข่าวสารเพื่อการผลิตและการตลาด ระบบการจัดการกับผลผลิตทางการเกษตรที่เพิ่มสูงขึ้น การแปรรูปผลผลิต การคุ้มครอง ดูแลระบบนิเวศน์ ฯลฯ ซึ่งล้วนมีผลทำให้เกษตรกรตกอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการขาดทุน และเป็นหนี้สิน

4.2 นโยบายการจัดการที่ดิน ซึ่งรัฐบาลมุ่งเป้าหมายไปที่การเร่งการผลิตสินค้าเกษตรกรรม เพื่อป้อนโรงงานอุตสาหกรรมและเพื่อการส่งออก โดยมีได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาและสร้างความสมดุลในระบบนิเวศน์ โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับการธำรงรักษาไว้ซึ่งที่ดินซึ่งเป็นฐานทรัพยากรในการดำรงชีวิตของชุมชน

4.3 นโยบายการจัดการศึกษาของรัฐ ที่ต้องการใช้การศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นเครื่องมือสำหรับการเตรียมคน หรือฝึกคนเข้าสู่อาชีพในภาคอุตสาหกรรม ทำให้การศึกษาในทุกๆ ระดับไม่ตอบสนองต่อการดำรงชีวิตในชุมชน ระบบความรู้ที่ได้รับการสร้างสรรค์และสะสมอยู่ในชุมชน ถูกแทนที่ด้วยระบบความรู้ใหม่จากภายนอกชุมชน ทำให้คนตกอยู่ในภาวะที่ต้องพึ่งพิงความรู้และเทคโนโลยีจากภายนอก ขาดพลังสร้างสรรค์ในการปรับเปลี่ยนความรู้ให้สามารถตอบสนองความต้องการ รวมทั้งลดทอนความสามารถในการจัดการปัญหาต่างๆ ด้วยตนเอง

4.4 นโยบายการสร้างโรงงานอุตสาหกรรมของภาครัฐ ในพื้นที่ ซึ่งเคยทำเกษตรกรรม มีผลในทางลบต่อระบบนิเวศน์ ที่คนในชุมชนเคยได้พึ่งพาเพื่อการดำรงชีวิต มีผลทำให้คนต้องอาศัยการดำรงชีวิตจากแหล่งรายได้อื่นๆ เช่น การรับจ้าง หรือการผลิต โดยอาศัยปัจจัยการผลิตจากภายนอกชุมชน การดำรงชีวิตที่มีความสมดุลกับธรรมชาติจึงค่อยๆ หดไปจากวิถีชีวิตชุมชน

ผลโดยรวมที่เกิดขึ้นกับชุมชนหมู่บ้านของไทยก็คือ ชุมชนมีความเสี่ยงสูง ชุมชนไม่สามารถควบคุมและจัดการกับสภาพการณ์ของความเสี่ยงในเรื่องต่างๆ ที่สำคัญได้ด้วยตนเอง

เช่น การผลิต ราคาของผลผลิต การบริโภค การเป็นหนี้สิน หากแต่ต้องพึ่งพิงความรู้ องค์กรทางสังคม และบุคคลจากภายนอกชุมชน ซึ่งมีผลทำให้จิตสำนึกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของคนในชุมชนเริ่มลดน้อยลง คนเริ่มแสวงหาทางออกแบบตัวใครตัวมันมากขึ้น ความล้มเหลวในการแก้ปัญหาอย่างต่อเนื่อง ทำให้พลังสร้างสรรค์ของคนชุมชนค่อยๆ ลดทอนลง ชุมชนขาดอำนาจอิสระที่จะแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง ต้องพึ่งพาภายนอกมาก ทำให้ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ถูกลดทอนลง

5. ข้อเสนอแนะ

การนำเสนอยุทธศาสตร์การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้านการเกษตรแบบองค์รวม เริ่มต้นด้วยการกำหนดเป้าหมายของการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้านการเกษตรแบบองค์รวม และหลักการพื้นฐานในการกำหนดยุทธศาสตร์การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้านการเกษตรแบบองค์รวม จากนั้นจึงนำเสนอยุทธศาสตร์การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้านการเกษตรแบบองค์รวม

5.1 เป้าหมายของการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้านการเกษตรแบบองค์รวม

เป้าหมายของการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้านการเกษตรแบบองค์รวม มิได้มุ่งไปที่การคาดหวังผลกำไรหรือผลที่ได้จากกิจกรรมการเกษตรแต่เพียงอย่างเดียว เพราะเป้าหมายดังกล่าวมีแนวโน้มที่จะนำไปสู่การทำลายระบบนิเวศน์ การแข่งขันเอารัดเอาเปรียบ การแก่งแย่งชิงดี ซึ่งมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดผลกำไรในระยะสั้น และไม่เอื้ออำนวยให้ชุมชนดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขพึ่งพาอาศัยกัน โดยมีการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพ ดังนั้น เป้าหมายของการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้านการเกษตรแบบองค์รวมได้แก่

5.1.1 ให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางความรู้ โดยสามารถสร้างความรู้จากฐานภูมิปัญญา ซึ่งเชื่อมโยงกับฐานทรัพยากรและวัฒนธรรมของชุมชน ส่วนความรู้และเทคโนโลยีจากภายนอกชุมชน ควรนำมาปรับใช้ แต่ไม่ใช่การพึ่งพิง และทำให้ชุมชนพึ่งตนเองไม่ได้ เพราะภูมิปัญญาที่ได้สร้างสรรค์มา ไม่ได้รับการสืบสาน แต่กลับถูกทำลายลงทุกวัน

5.1.2 ให้ผู้ซึ่งอาศัยการเกษตรเป็นรากฐานในการดำรงชีวิต สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีคุณภาพ คือ มีความมั่นคงในด้านการผลิต การแลกเปลี่ยน และการบริโภค มีความปลอดภัยจากสารเคมีและสิ่งที่เป็นอันตรายต่อชีวิต มีโอกาสเข้าถึงการบริการของรัฐ และสามารถดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์

5.1.3 ให้ชุมชนที่มีการเกษตรเป็นรากฐานในการดำรงชีวิตมีฐานทรัพยากรที่สมบูรณ์ โดยคนในชุมชนสามารถใช้ฐานทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้เพื่อการเกษตรและการดำรงชีวิตได้อย่างยั่งยืน

5.1.4 ให้ชุมชนที่มีการเกษตรเป็นรากฐานในการดำรงชีวิต สามารถพึ่งตนเองได้ มีความมั่นใจว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ โดยไม่รอให้คนอื่นเข้ามาช่วยเหลือ แต่สามารถแสวงหาความช่วยเหลือจากแหล่งต่างๆ ได้อย่างเสมอภาค

5.1.5 ให้ผู้ซึ่งอาศัยการเกษตรเป็นรากฐานในการดำรงชีวิต มีความมั่นใจต่อความมั่นคงในการดำรงชีวิต หลุดพ้นจากความยากจน มีรายได้เพียงพอ ไม่ละทิ้งชุมชน และมุ่งมั่นสร้างความเจริญก้าวหน้าและความเข้มแข็งให้กับชุมชน

5.2 หลักการในการกำหนดยุทธศาสตร์การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้านการเกษตรแบบองค์รวม

การกำหนดยุทธศาสตร์การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้านการเกษตรแบบองค์รวม ในทุกๆ ด้านจะวางอยู่บนหลักการที่สำคัญ ดังนี้

5.2.1 เป็นยุทธศาสตร์ที่คำนึงถึงความหลากหลายของกิจกรรม ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของเกษตรกร โดยเกษตรกรสามารถเลือกดำเนินกิจกรรมที่สอดคล้องกับฐานทรัพยากร ความรู้ วัฒนธรรม ประเพณี ความพึงพอใจ และการตลาด ดังนั้นยุทธศาสตร์ที่นำมาใช้จะต้องมีความยืดหยุ่น และเปิดทางเลือกให้ชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะใช้แนวทางใดเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับวิถีชีวิตเกษตรกร

5.2.2 การดำเนินการตามยุทธศาสตร์จะต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรอย่างแท้จริง เพื่อให้กิจกรรมต่างๆ มีความยั่งยืนและสนองต่อความต้องการของเกษตรกร

5.2.3 คำนึงถึงความเชื่อมโยงระหว่างภาคการเกษตรกับภาคการผลิต การค้า และการบริการอื่นๆ ของประเทศ ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดการกำหนดยุทธศาสตร์แบบแยกส่วน

5.3 ข้อเสนอยุทธศาสตร์

ยุทธศาสตร์การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้านการเกษตรแบบองค์รวม ประกอบไปด้วย 7 ยุทธศาสตร์ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การสร้างนวัตกรรมการศึกษาเพื่อชุมชน

เพื่อให้การศึกษาในระบบโรงเรียน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับวิถีการดำรงชีวิต ผู้เรียนที่มาจากชุมชนเกษตรกรรมควรได้รับประสบการณ์ในการศึกษา วิเคราะห์ และแก้ปัญหาของชุมชน โดยผ่านกระบวนการปฏิบัติจริง เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้เพื่อชีวิต และให้กระบวนการทางการศึกษาเป็นส่วนสำคัญในการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้านการเกษตรแบบองค์รวม

1) ปรับทิศทางการจัดการศึกษาให้เด็กและเยาวชนจากชุมชนเกษตรกรรม ได้เรียนรู้ทั้งจากครูในโรงเรียน และจากการทำงานร่วมกับคนในชุมชนอย่างจริงจัง ไม่ใช่เป็นเพียงการนำผู้รู้จากชุมชนหรือปราชญ์ชุมชน ไปสอนในห้องเรียนเท่านั้น การเรียนรู้จากชุมชนจะต้องเป็นการปฏิบัติจริง ซึ่งจะทำให้เกิดปัญญาในทางปฏิบัติ คือ เรียนรู้จากประสบการณ์การดำรงชีวิตในชุมชน

2) การศึกษาจะต้องไม่จัดโดยครูหรือนักการศึกษาเท่านั้น แต่จะต้องให้คนในชุมชน พ่อแม่ เด็ก และเยาวชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา หลักสูตรของโรงเรียนจะต้องสร้างขึ้นจากรากฐานของภูมิปัญญา ความรู้ และวัฒนธรรมของชุมชน

3) ผู้เป็นครูจะต้องถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องเรียนรู้ระบบของชุมชน มีความรู้เกี่ยวกับชุมชนที่ตนเองทำงานอยู่เป็นอย่างดี มีการวิจัยร่วมกับชุมชน

4) โรงเรียนจะต้องจัดการศึกษาให้นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับชุมชนตนเอง เช่น ประวัติชุมชน สภาพภูมิศาสตร์ ลักษณะทางกายภาพของชุมชน การผลิต ความรู้ต่างๆ ที่คนได้สืบสานและสร้างสมมา เนื่องจากในปัจจุบันคนในชุมชนไม่รู้เรื่องชุมชนตนเอง

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การสร้างทุนความรู้และเทคโนโลยีสำหรับชุมชน

เพื่อให้ชุมชนสามารถนำความรู้ในด้านต่างๆ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่มีอยู่มากมายมาใช้ แก้ไขปัญหาของชุมชนที่มีการเกษตรเป็นฐานในการดำรงชีวิต คนในชุมชนรู้เท่าทัน ไม่ตกเป็นทาสหรือเป็นเหยื่อของเทคโนโลยีที่เลื่องหรือเป็นอันตราย หรือเป็นเทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสมกับชุมชน โดยกำหนดมาตรการ ดังนี้

1) รัฐจะต้องให้การสนับสนุนทั้งในด้านงบประมาณและบุคลากร เพื่อสนับสนุนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ซึ่งมุ่งเน้นการนำประเด็นปัญหาทางด้านเกษตรกรรมของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นด้านการผลิต การแปรรูป การออกแบบบรรจุ และการตลาด มาเป็นประเด็นหลักของการวิจัย โดยสนับสนุนให้มีการนำความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของเกษตรกร ไม่ใช่เป็นการวิจัยที่มีเป้าหมายเพื่อการค้าและกำไรแต่เพียงอย่างเดียว

2) จัดตั้งสถาบันหรือศูนย์กลาง ที่มีพันธกิจในการวิจัย การเผยแพร่ความรู้และเทคโนโลยี และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่อทำงานเชื่อมโยงกับองค์กรชุมชน และทำหน้าที่เป็นแหล่งความรู้และเป็นที่พักพิงให้กับเกษตรกร

3) สร้างกลไกสนับสนุนให้ชุมชนมีการจัดองค์กรหรือเวทีชุมชน เพื่อให้เกิดการปรึกษาหารือเกี่ยวกับปัญหาของชุมชน การเรียนรู้ร่วมกัน และระดมทั้งความรู้สมัยใหม่ และความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชนมาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน การนำความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ จะต้องไม่กระทำอย่างรวบรัด ฉาบฉวย และเกิดผลทางลบ

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การวิจัยชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน

เพื่อทำให้คนในชุมชนสามารถวิจัยได้ด้วยตนเอง แทนการให้นักวิชาการหรือบุคคลภายนอกเข้ามาวิจัยเรื่องเกี่ยวกับชุมชนตามความสนใจของตนเอง การวิจัยชุมชนจะต้องเริ่มต้นจากประเด็นปัญหาที่ชุมชนต้องการคำตอบ และชุมชนเป็นผู้ดำเนินการวิจัย โดยนักวิชาการหรือบุคคลภายนอกอาจเป็นที่ปรึกษาให้กับชุมชนได้ โดยมีมาตรการ ดังนี้

- 1) จัดให้มีการวิจัยชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน เป็นวาระแห่งชาติ โดยให้มีการจัดสรรงบประมาณ เพื่อปรับกระบวนการทัศน์ของการวิจัย ซึ่งเคยทำโดยนักวิชาการ ไปสู่การให้ชุมชนเป็นผู้วิจัยและนักวิชาการ อาจเป็นที่ปรึกษาหรือให้การสนับสนุนตามที่ชุมชนต้องการ
- 2) สนับสนุนให้สถาบันอุดมศึกษาและนักวิชาการ คิดนวัตกรรมของวิธีวิทยาการวิจัยที่ชุมชนสามารถจะนำไปใช้ประโยชน์ได้
- 3) สร้างกระบวนการเรียนรู้ในทางการวิจัยระหว่างชุมชนกับนักวิชาการ
- 4) สนับสนุนให้องค์กรที่ทำงานกับชุมชน มีการวิจัยร่วมกับชุมชน
- 5) สนับสนุนให้มีการเผยแพร่ผลงานวิจัยชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน อย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างชุมชนทางวิชาการของชุมชน
- 6) ให้รางวัลแก่นักวิจัยชุมชน ที่มีผลงานดีเด่น เพื่อให้สังคมเห็นความสำคัญ และให้การยอมรับผลงานวิจัยชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การเสริมสร้างพลังให้องค์กรชุมชน

เพื่อให้องค์กรที่ชุมชนได้ร่วมกันก่อตั้งขึ้นมาจากความเข้าใจ และสำนึกของผู้ที่เข้ามาเป็นสมาชิกขององค์กร โดยมีเจตจำนงหรือเป้าหมายที่เป็นประโยชน์กับชุมชน สามารถดำเนินการตามพันธกิจได้อย่างต่อเนื่อง องค์กรมีการขยายตัวหรือการเจริญเติบโต สามารถระดมสรรพกำลังของชุมชนมาสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน โดยมีมาตรการที่สำคัญ ดังนี้

- 1) จะต้องมีการนิยามความหมายขององค์กรชุมชนอย่างชัดเจน ว่าองค์กรชุมชนจะต้องเป็นองค์กรที่ตั้งขึ้นจากความเข้าใจและสำนึกของคนในชุมชน และเป็นองค์กรที่คนในชุมชนตั้งขึ้น โดยมีเป้าหมายเพื่อคนในชุมชน
- 2) การให้การสนับสนุนองค์กรในชุมชน รัฐจะต้องให้ความสำคัญกับองค์กรที่ชุมชนเป็นผู้ก่อตั้งขึ้นตามเจตจำนงของชุมชน แทนการสนับสนุนองค์กรที่มีการจัดตั้งโดยบุคคลภายนอก ทั้งนี้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชน ซึ่งเป็นองค์กรที่คนในชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เพื่อให้องค์กรสามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้
- 3) ให้การสนับสนุนองค์กรชุมชนเพื่อสร้างนวัตกรรมและกลไก เพื่อส่งเสริมความรู้เฉพาะด้านแก่ผู้นำองค์กรชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้ผู้นำองค์กรชุมชนได้เพิ่มพูนความรู้ และทักษะที่จำเป็นสำหรับสังคมสมัยใหม่ เช่น ความรู้เกี่ยวกับเขตการค้าเสรี ความรู้เกี่ยวกับสิทธิบัตร ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการที่ดี ความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีทางการเกษตรสมัยใหม่ ความรู้ด้านการตลาด การจัดการ กฎหมาย ภาษา คอมพิวเตอร์ เป็นต้น
- 4) สนับสนุนให้องค์กรชุมชนจัดทำแผนชุมชนให้ชัดเจน โดยจะต้องถือว่าแผนชุมชนเป็นเครื่องมือ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน แผนชุมชนไม่ใช่เป้าหมาย โดยองค์กรชุมชนจะต้องสามารถสื่อสารกับองค์กรภาครัฐ เพื่อให้แนวนโยบายของรัฐสร้างขึ้นจากเจตนารมณ์

ของชุมชนอย่างแท้จริง รวมทั้งการแปลงนโยบายสู่การปฏิบัติ ที่นำไปสู่การขับเคลื่อนในภาคประชาชน

5) ดำเนินการให้มีการออกกฎหมายเพื่อรองรับสถานะขององค์กรชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้องค์กรชุมชนมีขอบข่ายอำนาจและหน้าที่ในการดำเนินการตามพันธกิจเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ยุทธศาสตร์ที่ 5 การฟื้นฟูฐานทรัพยากรของชุมชน

เพื่อให้เกษตรกรสามารถอาศัยชุมชนเป็นฐานในการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน โดยคนในชุมชนสามารถใช้ฐานทรัพยากร เช่น ป่า ลำน้ำ ชายฝั่งทะเล ซึ่งในอดีตเป็นแหล่งอาหารหรือแหล่งที่มาของการดำรงชีวิตในด้านต่างๆ ทั้งนี้ชุมชนจะต้องมีการใช้ทรัพยากรของชุมชนในเชิงอนุรักษ์ โดยไม่ก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรของชุมชน โดยกำหนดมาตรการ ดังนี้

1) รัฐจะต้องมีนโยบายที่ชัดเจนในการสนับสนุนให้ชุมชนมีฐานทรัพยากรเป็นของชุมชน และกำหนดให้การมีฐานทรัพยากรที่มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน เป็นดัชนีชี้วัดความสำเร็จของการพัฒนาประเทศ

2) สร้างกลไกสนับสนุนให้ชุมชนแต่ละแห่งทำแผนการฟื้นฟูและอนุรักษ์ฐานทรัพยากร ที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต และให้รัฐถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องลดอุปสรรคของการที่จะทำให้การสร้างและฟื้นฟูฐานทรัพยากรของชุมชนประสบความสำเร็จ

3) นโยบายใดๆ ของรัฐ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรชุมชน จะต้องให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางพันธุกรรมของพืชและสัตว์

4) สร้างระบบที่เอื้อให้ชุมชนมีสิทธิที่จะร่วมกันกำหนดกติกาในการใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรของชุมชนเพื่อการดำรงชีวิต แต่มีไว้เพื่อการค้า

5) ให้รัฐจัดสรรงบประมาณเพื่อการสร้างและฟื้นฟูฐานทรัพยากรของชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถดำเนินการตามแผนชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม

6) ส่งเสริมให้มีการทำการเกษตรแบบปลอดภัยจากสารเคมีอย่างจริงจัง ทั้งนี้เพื่อเป็นการฟื้นฟูทรัพยากรของชุมชนให้มีความสมดุลตามธรรมชาติ เพื่อป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับระบบนิเวศน์และความปลอดภัยของมนุษย์ ทั้งนี้เพื่อให้คนมีชีวิตที่มีคุณภาพ

ยุทธศาสตร์ที่ 6 การสร้างฐานข้อมูลด้านการเกษตรแบบองค์รวม

เพื่อให้มีการริเริ่มการจัดทำข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างแท้จริงแก่ชุมชน เนื่องจากยุคนี้เป็นยุคสารสนเทศ องค์กรต่างๆ ล้วนมีระบบข้อมูลที่ทันสมัยเพื่อการตัดสินใจ และเพื่อเสริมสร้างความรู้และทักษะขององค์กรชุมชน จึงจำเป็นต้องมีระบบฐานข้อมูลที่จำเป็นในด้านต่างๆ เพื่อการจัดทำแผนชุมชน และการดำเนินการต่างๆ อันจะเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเกษตรกรรม ซึ่งมีมาตรการ ดังนี้

1) สนับสนุนให้ชุมชนและนักวิชาการร่วมกันวางระบบที่จะใช้เป็นต้นแบบ หรือแม่บทในการจัดทำฐานข้อมูลด้านเกษตรแบบองค์รวม โดยต้นแบบนี้จะช่วยให้ชุมชนทราบว่า มีข้อมูลใดบ้างที่จำเป็นสำหรับชุมชน

2) สนับสนุนให้ชุมชน สร้างฐานข้อมูลของชุมชน

3) สร้างกลไกและกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนสามารถเข้าถึงฐานข้อมูลของหน่วยราชการ และองค์กรอื่นๆ เพื่อให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลที่มีอยู่แล้ว

4) จัดสรรงบประมาณสนับสนุนให้ชุมชนมีอุปกรณ์และเครื่องมือที่สามารถสร้างระบบฐานข้อมูลและเชื่อมโยงฐานข้อมูลได้

ยุทธศาสตร์ที่ 7 การสร้างภาคปฏิบัติการจริงของยุทธศาสตร์

เพื่อให้สามารถแปลงยุทธศาสตร์ที่กำหนดไว้ไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง ได้ผลสำเร็จและบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ อันจะทำให้คนในชุมชนมีความมั่นใจ มองเห็นขั้นตอนและกระบวนการที่จะทำให้อยุทธศาสตร์ที่วางไว้ประสบความสำเร็จ ภายในระยะเวลาที่เหมาะสม โดยมีมาตรการดังนี้

1) รัฐจะต้องกำหนดนโยบายในเรื่อง “การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้านเกษตรแบบองค์รวม” ให้เป็นวาระแห่งชาติ โดยมีการกำหนดเรื่องการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้านเกษตรแบบองค์รวมไว้ในนโยบายของรัฐ และมีการขอตั้งงบประมาณเพื่อการนี้อย่างเหมาะสมและพอเพียง

2) รัฐจะต้องดำเนินการให้มีการจัดตั้ง “องค์กรชุมชนเกษตรระดับชาติ” ซึ่งมีฐานะเป็นองค์กรอิสระ เพื่อดำเนินงานเกี่ยวกับการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้านเกษตรแบบองค์รวม โดยมีผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน หรือและตัวแทนชุมชน เป็นผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน โดยอาจมีที่ปรึกษาเป็นนักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญได้ ทั้งนี้จะต้องมีการจัดสรรงบประมาณให้กับองค์กรนี้ในลักษณะเดียวกันกับที่จัดให้หน่วยราชการ หรือหน่วยงานในกำกับของรัฐ

3) รัฐจะต้องสนับสนุนและส่งเสริมให้องค์กรชุมชนเกษตรระดับชาติที่จัดตั้งขึ้นจัดทำแผนการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ทั้งระยะยาว (แผน 4 ปี) และระยะสั้น (แผนประจำปี) เสนอต่อรัฐบาล เพื่อขอจัดตั้งงบประมาณและให้มีการดำเนินงานตามแผนอย่างต่อเนื่อง
